

„A zsidó vérségi kapcsolatot nyomokban sem
tűrjük meg tagjaink sorában” – Antiszemizmus
és konformizmus a Budapesti Ügyvédi Kamarában

BEVEZETŐ

1944. március 22-én a Gestapo megkezdte a budapesti zsidó értelmiségiek letartóztatását. Az ügyvédek összegyűjtése meglehetősen zökkenőmentesen zajlott, hiszen a *Budapesti Ügyvédi Kamara* már korábban elküldött egy listát a zsidónak minősülő ügyvédekről a Gestapo számára. A visszaemlékezések alapján a lista elküldője a *Magyar Ügyvédek Nemzeti Egyesületének* (MÜNE) egy tagja (valószínűleg Szabó Lajos) volt.¹ A tanulmány a két világháború közötti ügyvédség radikalizálódását, illetve szerepét mutatja be a szervezet történetén keresztül, elsősorban saját kiadványaik, illetve a korabeli sajtóban megjelent cikkek alapján, továbbá a tagok felelősségre vonásának körülményeit, különös tekintettel az érintettek személyes percepcióinak vizsgálatával.

Kovács M. Mária munkáiban részletesen bemutatta az Ügyvédi Kamara és annak liberális ügyvédjeinek ellenállását egyrészt a két világháború közötti kormányokkal, melyek igyekeztek csorbítani a kamarai autonómiát, másrészt a szélsőséges ügyvéd kollégákkal szemben, akik dominanciát akartak szerezni a kamarán belül.² Antiszemita ügyvédekkel, illetve megnyilvánu-

1 Bálint Ákos György. *Sziget a mérgezett tengerben*, Budapest: Budapesti Ügyvédi Kamara, 2013; Lévai Jenő. „...csak ember kezébe ne essem én...” *Deportáció, Télach, Schutzpass – Napló, 1944–1945*, Budapest: Múlt és Jövő, 2016.

2 Kovács M. Mária. „Ügyvédek az árral szemben – Antiszemita és liberális ellenállás a Horthy-korszakban” in *Medvetánc* 2–3, 1985, 91–97; *The Politics of the Legal Profession in Interwar Hungary*, Institute of East Central Europe – Columbia University, 1987; „Lawyers Against the Current Anti-Semitism and Liberal Response in Interwar Hungary” in Yehuda Don, Victor Karady (szerk.). *Social and Economic History of Central European Jewry*, New Brunswick – London: Routledge, 1990. 249–256; *Liberal Professions and Illiberal Politics – Hungary from the Habsburgs to the Holocaust*, New York, Oxford: Oxford University Press, 1994; „The Radical Right and the Hungarian Professions: The Case of Doctors and Lawyers, 1918–1945” in Charles McClelland, Stephan Merl

lásokkal találkozhatunk az első világháború előtt is, ennek azonban nem volt szervezett formája, a kamara szigorúan szankcionálta az ilyen jellegű nyilvános véleménynyilvánításokat,³ különösen abban az esetben, ha azok hivatalos eljárások vagy tárgyalások során keletkeztek. Néhány példát talán érdemes említeni. 1894-ben egy budapesti ügyvéd a következőképpen reagált egy ellene beadott feljelentésre: „Arra, amit a panaszos becsületről előad, csak annyit válaszolok, hogy én keresztény ember lévén, oly vallás- és erkölccstan elvei szerinte neveltettem, melynek ismeretét a panaszosról ugyan föl nem tételezhetem, de éppen azért őt arra, hogy az én becsületemet kritizálhassa, képtelennek tartom.” A kamara ugyan mellőzte a fegyelmi tárgyalás lefolytatását, de „megintendőnek és rendreutasítandónak” tartotta az ügyvédet. Az indoklás szerint ugyanis a „faji és vallási gyűlöletnek az ügyvédi kamara hivatalos működésében való megjelenését eltűrni lehetetlen”.⁴ 1911-ben a Budapesti Ügyvédi Kamara Választmánya 100 korona megfizetésére kötelezett egy ügyvédet. A felperes képviselője egy elvesztett ügy után megsértette a bíróságot, amikor fellebbezésében a következőképpen érvelt: „jelen pert egy zsidó bíró irányította”.⁵ Végül, 1912-ben a kamara fegyelmi bírósága 1000 korona pénzbírságra ítélte az ügyvédet, aki fellebbezésében a következő fordulatokkal élt: „Zsidó morál foglaltatik a fegyelmi ítélet ama kimagyarázásában”, „most jön megint a zsidó morál gyengesége”.⁶

Az első világháború után sorra alakuló radikális, antiszemita szervezetek mellett az ügyvédség lemaradásban volt, főleg az orvosokhoz képest, akik már 1919-ben megalapították a *Magyar Orvosok Nemzeti Egyesületét* (MONE), amely komoly támogatója volt a *numerus clausus*nak, az első zsidótörvény benyújtója, Csilléry András pedig a MONE akkori elnöke volt. 1925-ben ugyan Győrffy Gyula kísérletet tett a *Keresztény Ügyvédek Ligájának* létrehozására, melynek célja az volt, hogy az ügyvédség megszabaduljon „a kamarában a szabadkőművesek, demokráta, radikálisok, universitaire [egyetemi,

(szerk.). *Professions in Modern Eastern Europe*, Berlin: Duncker & Humblot, (Giessener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung des Europäischen Ostens, vol. 207), 1995. 168–188. *Liberalizmus, radikalizmus, antiszemitizmus – A magyar orvosi, ügyvédi és mérnöki kar politikája 1867 és 1945 között*, Budapest: Helikon Kiadó, 2001.

3 Králik Lajos. *A magyar ügyvédség. Az ügyvédi kar*, II. kötet, Budapest: Budapesti Ügyvédi Kamara, 1903. 75.

4 *Egyenlőség*, 1894. február 23. 11.

5 *Ügyvédi Kamarai Közlöny*, 1911. december 1. 497.

6 *Ügyvédi Kamarai Közlöny*, 1912. május 1. 266.

itt pejoratív értelemben], intellektuel és kommunárdok [a párizsi kommun résztvevői] zsidó uralmától,” a kezdeményezés azonban érdeklődés híján kudarcba fulladt, ahogyan a *Szózat* című napilap fogalmazott, a kamarában uralkodó „zsidó túlsúly” miatt.⁷

A budapesti ügyvédi kamarán belül a századforduló óta valóban többségben voltak az izraelita ügyvédek (1. táblázat). Hasonló volt a helyzet Bécsben is, ahol 1893-ban az ügyvédek 58%-a, az ügyvédjelölteknek pedig a 86%-a volt izraelita.⁸ Az izraelita többségű ügyvédség, az egyre jelentősebb számú kikeresztelkedett mellett (1941-re már 17%),⁹ természetesen nem támogathatott egy politikailag szélsőséges szervezetet, ugyanakkor fontos kiemelni, hogy ekkor még a keresztények többségének körében sem talált sok támogatóra a szervezet. Amellett, hogy gazdasági kapcsolataik és érdekeik sem álltak ezzel összhangban, az ügyvédi kamara egyedülálló autonómiáját is féltették mindenfajta szélsőséges áramlattól. A jogállamiság védelmének szerepe és a liberális állam védelme ekkor még erősen élt a többségben, ami a korszakban folyamatosan egyre inkább idejétmúlt elképzelésnek bizonyult.¹⁰

BUDAPESTI ÜGYVÉDI KAMARA ¹¹			
	Ügyvédek száma	Izraelita ügyvédek száma	Izraelita ügyvédek (%)
1890	739	345	46,7
1900	1069	616	57,6
1910	1707	1050	61,5
1920	2350	1338	56,9
1930	2730	1523	55,8
1938	3386	1846	54,5

7 *Szózat*, 1925. július 21. 3.

8 Sauer, Barbara – Reiter-Zatloukal, Ilse. *Advokaten 1938*, Vienna: MANZ, 2022. 8.

9 Karady, Victor. „Professional Status, Social Background, and the Differential Impact of Right Radicalism among Budapest Lawyers in the 1940s” in Charles McClelland, Stephan Merl (szerk.). *Professions in Modern Eastern Europe*, Berlin: Duncker & Humblot, (Giessener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung des Europäischen Ostens, vol. 207). 1995. 68.

10 Navratil Szonja. *A jogászai hivatásrendek története Magyarországon*, Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2014. 103.

11 Kovács, 1987, 40.

A MAGYAR ÜGYVÉDEK

NEMZETI EGYESÜLETÉNEK MEGALAKULÁSA

A MÜNE megalakulására végül 1927-ben került sor, a tekintélyes ügyvéd, Kálnoki Bedő Sándor vezetésével, aki korábban a Marosvásárhelyi Ügyvédi Kamara elnöke, az Egységes Párt országgyűlési képviselője és Bethlen István közeli barátja volt. A *Nemzeti Újság* fel is róttá az egyesületnek a késlekedést, melynek megalapítása már korábban esedékes lett volna.¹² Mintegy felmentésként, ezt a megkésettiséget utólag egy 1941-es kiadványában a MÜNE azzal magyarázta, hogy „a világháborút követő összeomlás a magyar nép erejét annyira kimerítette, hogy az öntudatra ébredést azonnali tettek nem követték és a regenerálódás folyamata akkor elmaradt”.¹³ A fővárosi alapítású egyesület tagjai elhatározták, hogy mindenképpen el kell kezdeniük a vidéki toborzást is,¹⁴ noha ez a cél egészen a korszak legvégéig meglehetősen sikertelen vállalkozás maradt, a MÜNE gyakorlatilag budapesti szervezetként működött. Saját kimutatásuk alapján, még 1938-ban is a vidéki praxissal rendelkező 1180 keresztény ügyvéd közül csupán 36-an voltak a MÜNE tagjai.¹⁵ Ez természetesen nem azt jelenti, hogy Budapesten kívül ne lettek volna szélsőjobboldali ügyvédek, mindenesetre a MÜNE toborzása meglepően eredménytelen volt a körükben; e jelenség magyarázatához még további kutatás szükséges. Elsődleges feladatuknak tekintették, hogy a „magyar ügyvédség régi, tisztos hagyományait felélessze és ápolja”¹⁶ a szervezet, konkrétumokba tehát ekkor még ritkán bocsátkoztak.

A MÜNE olyannyira élvezte a MONE támogatását, hogy alakuló ülésüket is a MONE termében tartották, melynek során Csilléry vázolta a MONE eredményeit megalakulásuk óta, mint követendő célokat a MÜNE irányába.¹⁷ Az egyesület további kiemelt céljai között szerepelt a felsőoktatásra vonatkozó *numerus clausus* támogatása, melyből Bethlen István, ahogy 1927 októberében bejelentette, törölni kívánta a zsidókat érintő megszorítást.¹⁸ A MÜNE nemcsak a felsőoktatásban szándékozott „megvédeni” a *numerus*

12 *Nemzeti Újság*, 1927. június 2.

13 *A Magyar Ügyvédek Nemzeti Egyesületének multja, jelene, jövője*, Budapest, 1941. 6.

14 *Magyarság*, 1927. szeptember 18.

15 *Magyar Ügyvéd*, 1938. április 11. 15–29.

16 *Magyarság*, 1927. november 26.

17 *Nemzeti Újság*, 1927. június 2.

18 Kovács M. Mária. *Törvénytől sújtva – A numerus clausus Magyarországon, 1920–1945*, Budapest: Napvilág Kiadó, 2012. 193.

clausust, de egyre markánsabban törekedett annak bevezetésére a kamarán belül is. A kamarán belüli harc a liberális hagyományt követő, illetve a radikális megoldásokat kínáló ügyvédek között ekkor vette kezdetét, mely, mint látni fogjuk, az évek során egyre erőteljesebben eszkalálódott. Egyrészt, az indulás kezdeti nehézségei után, a MÜNE egyre több tagot tudott magának toborozni a fővárosban, másrészt maga a szervezet is radikalizálódott, és szélsőségesen antiszemita programot hirdetett.

A szervezet jelentőségét, pontosabban annak hiányát jelzi, hogy az *Egyenlőség* hetilap – mely természetesen mindig részletesen beszámolt a zsidóság helyzetének alakulásáról – különös hangsúlyt fektetett az olyan kiemelt szakmák, mint az ügyvédség állapotának bemutatására, 1929-ig nem is említette a MÜNE-t. Az ügyvéd Ballagi Ernő, aki rendszeresen publikált a lapban az ügyvédi kamara ügyeivel is kapcsolatosan, egy 1929-es cikkében a kamarai választásokról tudósított, melyben a MÜNE ugyan szélsőséges, de nem túl jelentős csoportként jelent meg. Érdeemes megjegyezni, hogy a kamarai választások azért keltettek kiemelt figyelmet, mert izraelita és keresztény ügyvédek közösen érték el, hogy kikeresztelkedett jelöltek ne indulhassanak kamarai pozícióért. Hagyományosan minden párt fel-fele arányban jelölt keresztény és izraelita kollégákat, az ebben keletkező zavaros helyzetet igyekeztek kiküszöbölni az ügyvédek.¹⁹ Az eljárás különösségét jelen tanulmánynak nem célja hosszasan elemezni, mégis szembetűnő, hogy noha a beszámoló alapján, amint a kamara elnöke is hangsúlyozta, ez nem felekezeti kérdés volt, hiszen a kikeresztelkedettek bojkottálását mind izraelita, mind keresztény részről támogatták, mégis nehéz másképp értelmezni. Egyrészt a kikeresztelkedettek, akiket következetesen „hitehagyottaknak” neveztek, problémás elemmé váltak, hiszen nem tudták őket egyértelműen egyik kategóriába sem besorolni, másrészt a vezetőség felekezeti megoszlására sem ügyelt korábban ennyire kényszerítően a kamara. A választások során a MÜNE-ben lévő belső ellentétek is felszínre kerültek. A Kálnoki Bedő Sándor által vezetett csoport radikálisabb változásokat sürgetett, míg Wenczel Árpád és követői bíztak abban, hogy sikerül egységet teremteni a kamarán belül a régi vezetőséggel közösen.²⁰ Ez abból a szempontból is érdekes, hogy később éppen Bedő tűnt a radikális megoldásokat kevésbé támogatónak Wenczelhez képest, jóllehet egyikük sem tartozott a MÜNE-n belüli szélsőséges szárnyhoz.

19 *Egyenlőség*, 1929. február 16.

20 *Magyarság*, 1929. január 22.

Az egyesület 1928-ban önálló kiadványt is összeállított Szabó Lajos szerkesztésében, ami azonban sikertelen vállalkozásnak bizonyult. A havilapnak induló újság 1929-es második száma csak októberben jelent meg, az Országos Széchényi Könyvtárban is mindössze két lapszám hozzáférhető. Ám annyi megállapítható, hogy ezekben az években az egyesületnek nem volt olyan antiszemita akcióterve a kamarán belül, mint a MONE-nak az 1919-es megalakulásától kezdve, amely rögvést elkészítette a keresztény budapesti orvosok listáját.²¹ A MÜNE tagjait inkább egyfajta passzív ellenállásra szólította fel a kamarán belül, illetve azzal szemben, felismerve, hogy többre ekkor még nemigen volt lehetőségük. Mindenesetre azokat a keresztény kollégákat, akik nem támogatták őket, a „diszidens” jelzővel illette.²²

A MÜNE nemcsak az orvoskollégákkal, de az egyetemi diáksággal szemben is lemaradásban volt. Az 1919-ben alapított, közismert Turul Szövetségnek 1920-ban megalakult a jogász hallgatókból álló szekciója *Budapesti Jogászok Verbőczy Bajtársi Egyesület* néven.²³ A MÜNE rövid életű lapja beszámolt a Verbőczy által szervezett eseményekről, és hangsúlyozta a kapcsolatok kiépítését az egyetemi ifúsággal, különösen a Verbőczyvel. Érdemes megjegyezni, hogy az egyetemi egyesület ekkorra nemcsak szervezettségében, de radikalizmusában is túlszárnyalta a hasonló ügyvédszervezetet. A lap hasábjain megjelent cikk, melyet a Verbőczy vezetője jegyzett, teljesen nyíltan írt a magyar faj szupremációjáról.²⁴ A MÜNE a sajtóban ekkor még jóval finomabban fogalmazott.

A MÜNE a Baross Szövetséggel szintén igyekezett kapcsolatot kialakítani, mely évente adott ki listát keresztény kereskedőkről, iparosokról és vállalkozókról. A liberális Ügyvédi Közlöny meg is jegyezte, mennyire kínos volna egy magára valamit is adó ügyvédnek, ha egy ilyen listán szerepelne.²⁵

Erőfeszítéseik ellenére 1930-ra úgy tűnt, a MÜNE elvész a sikertelen szervezetek süllyesztőjében. Hivatalos lapjuk megszűnt, az 1930-as éves taggyűlésen – melyet önálló helyiség híján még mindig a MONE termében

21 Kovács, 2001, 87.

22 MÜNE hivatalos lapja, 1929. január.

23 Verbőczy Évköny, Budapest, 1928. 18.

24 MÜNE lapja, 1929. október, 3-4. A Verbőczy (sok helyen következetlenül Werbőczy-ként írva) 1936-ban, teljesen nyilvánvalóvá téve programját, röplapján a következőt írta: „Lépjetek be a Werbőczy-Szövetségbe! Felfogásunk szerint: a zsidóság faj, nem felekezet” (Esti Kurir, 1936. szeptember 11.)

25 Ügyvédi Közlöny, 1932. június 18.

voltak kénytelenek megtartani – való részvételre toborozni kellett a tagokat. Több mint valószínű, hogy a gazdasági válság, amely igen érzékenyen érintette az ügyvédtársadalmat is,²⁶ főleg a kisebb szervezetek működési lehetőségeit nehezítette. A budapesti ügyvédek 15%-a még a kamarai tagdíjat sem tudta befizetni,²⁷ ezért érthető, ha a kamarán belüli szervezetre sokaknak már végképp nem maradt erőforrásuk. 1930-ban és 1931-ben gyakorlatilag eltűntek a magyar sajtóból; radikális ügyvédszervezetként és az ügyvédek megélhetési gondjait felkaroló egyletként jelentek meg.²⁸

A MÜNE RADIKALIZÁLÓDÁSA

Valódi krízist jelentett a MÜNE történetében, amikor 1932 októberében az egyesület alapítóelnöke, Kálnoki Bedő Sándor, lemondott tisztségéről „nagy elfoglaltsága miatt”.²⁹ Kovács M. Mária véleménye szerint Bedő nem akart egy radikálisan antiszemita szervezet elnöke lenni.³⁰ Ugyanakkor Bedő a MÜNE megalakulásától kezdve kitartóan támogatta a felsőoktatásra vonatkozó *numerus clausus*-t, illetve annak kiterjesztését az ügyvédségre. Már 1927-ben kifejtették, hogy „a MÜNE bevallott célja szerint arra törekszik, hogy az ügyvédség arculatát közelebb hozza a nemzet arcához, amelynek vonásaitól ezidőszerint egynémely eltérést mutat”. A *numerus clausus* módosítása kapcsán pedig kiemelték, hogy annak éppen a „faji és nemzetiségi” paragrafus szolgálja értelmét, ebből kifolyólag a szervezet nem támogatja annak módosítását.³¹ Bedő öt éven át volt az egyesület elnöke, így lemondása mögött nem annak antiszemizmusa, hanem inkább a várható radikális irányváltása állhatott. Nem tűnik véletlennek, hogy Bedő lemondása mindössze pár héttel követte Gömbös Gyula miniszterelnöki kinevezését. Bedő ugyanis Bethlen István baráti köréhez tartozott, Gömbös a MÜNE radikálisabb szárnyának támogatója volt, így Bedő lemondása után ők domináltak az egyesületben, Krüger Aladár, Szabó Lajos és Budinszky László lettek a legfontosabb figurák. A nyilas hatalomátvétel után Krüger Aladár az Országgyűlés háznapja lett, Budinszky

26 Kovács, 2001, 124.

27 Kovács, 2001, 125.

28 Lásd: *Magyarság*, 1930. április 13. *Nemzeti Újság*, 1930. április 13. *Új Nemzedék*, 1930. április 15.

29 *Nemzeti Újság*, 1932. október 7.

30 Kovács, 2001, 103.

31 *Nemzeti Újság*, 1927. december 14.

László³² pedig a Szálasi-kormány igazságügy-minisztere. Szabó Lajos elmondása szerint már 1933-ban hozzáfogott egy olyan ügyvédlista készítéséhez, melyen jelölte a kereszténynek, illetve zsidónak minősülő kollégákat. Szabó szerint ugyanis ekkorra vált számára nyilvánvalóvá, amint kifejtette, hogy az összes zsidó ügyvéd koalícióra lépett, hogy elnyomhassák a keresztényeket a kamarában.³³ A dolog közvetlen előzménye, hogy a MÜNE beterjesztett egy javaslatot a kamarának, miszerint azt szükségszerűen decentralizálni kellene, hiszen az ország ügyvédjeinek fele a budapesti kamara tagja, ami aránytalanságokat szül.³⁴ Ebből következően a kamarai választások nem a többség véleményét fejezik ki, így azt teljesen meg kellene reformálni.³⁵ A kamara természetesen elvetette a javaslatot, ami Szabót, elmondása szerint, rettenően feldühítette, és a lista elkészítése mellett komoly beszerkezésbe kezdett, amiről így írt: „Minthogy alig ismertem egynéhány keresztény ügyvédet, a többiek között olyan eszközökhöz is folyamodtam, hogy elmentem a tömegfelhívásokra, szembefordultam a megjelent ügyvédekkel és figyeltem, hogy egy-egy név felhívása után ki jelentkezik. Ha azt állapítottam meg, hogy az illető kinézése szerint nem tartozik a zsidó fajhoz, ezt a körülményt megjegyeztem s addig mesterkedtem, míg az illetőkkel ismeretségbe kerültem és őket a mozgalomnak megnyertem.”³⁶

1932 novemberében az MTI kétoldalas riportban számolt be a MÜNE taggyűléséről. A nagy érdeklődés oka lehetett valószínűleg az is, hogy az újonnan kinevezett igazságügy-miniszter, Lázár Andor is megjelent az eseményen. Ez a körülmény nyilvánvalóan fontos volt az egyesület legitimitása szempontjából, főleg, hogy Lázárnak számos közeli barátja is MÜNE-tag volt,³⁷ ugyanakkor beszédében a miniszter arra buzdította az ügyvédséget, hogy céljaik eléréséhez inkább egyesítsék erőiket, és felejtsék el az őket egymástól elválasztó gondolatokat.³⁸ Lázár ugyan sosem értett egyet a MÜNE radikális

32 Karsai László. *Szálasi Ferenc: Politikai életrajz*, Budapest: Balassi Kiadó, 2016. 452. és 481.

33 *Magyar Ügyvéd*, 1937. december 20.

34 *MTI*, 1933. március 28.

35 *MTI*, 1933. március 20.

36 *Magyar Ügyvéd*, 1937. december 20.

37 Például Kelety Géza és Schmidt Jenő (Lázár Andor. *Visszaemlékezéseim*, Budapest: Ráday Gyűjtemény, 1995. 179.), vagy Hindy Zoltán, (ugyanott 359.)

38 *MTI*, 1932. november 3.

antiszemizmusával, azonban még 1936 januárjában is támogatásáról biztosította az egyesületet.³⁹

Az egyesület, immár 500 fős tagságával, korántsem volt elhanyagolhatónak mondható.⁴⁰ Tagjai bekapcsolódtak a szélsőjobboldali pártok és a sajtó munkájába, antiszemita és ekkor még sokszor németellenes törekvéseket hangoztatva.⁴¹ Egy 1935-ös kamarai közgyűlésen a MÜNE újra kritizálta a kamara vezetőségét, mely szerintük nem felelt meg az országban lévő nemzeti arányoknak. Fontos megjegyezni, hogy a MÜNE már nyilvánosan sem az izraelita, hanem a zsidó kifejezést használta,⁴² ami komoly szakítás az ügyvédi kamara liberális hagyományaival, mely kizárólag felekezeti szempontból igyekezett arányosan elosztani a vezetőségi helyeket, de korántsem származási alapon. Ugyanekkor a Wenczel Árpád vezette *Keresztény Ügyvédek Nemzeti Csoportja* (KÜNCs) beolvadt a MÜNE-be, viszont közel sem minden KÜNCs-tag kívánt a MÜNE tagja lenni, emiatt ők elhagyták az egyesületet.⁴³ Wenczel Árpád végül 1938-ban lépett ki a MÜNE-ből, és több keresztény ügyvéddel együtt megalapította a *Keresztény Ügyvédek Nemzeti Szövetségét* (KÜNSZ). Mivel a szervezet elsődleges célja az volt, hogy a MÜNE antiszemita törekvéseit ellensúlyozza, a MÜNE a szervezetet a zsidó érdekek kiszolgálójaként értelmezte.⁴⁴

Emellett 1935-re újra saját kiadványt is alapítottak *Magyar Ügyvéd* néven. A szerkesztő a már említett Budinszky László volt, aki 1939-ben a Nyilaskeresztes Pártba is belépett, és 1946-ban, mint háborús bűnöst, kivégezték.⁴⁵ A *Magyar Ügyvéd* első száma világosan alátámasztja, hogy az egyesület ideológiája mily mértékben radikalizálódott, és immár kész volt nyíltan és nyilvánosan is faji antiszemizmust hirdetni. Az ügyvédi hivatás megreformálásának gondolata továbbra is az egyesület célja maradt, de a folyóirat vezérmotívuma a „magyar faj önvédelme” és a „zsidó veszedelem megfékezésének szükségessége” lett. A szám büszkén számolt be arról, hogy

39 MOT, 1936. január 2.

40 Kovács, 2001, 130.

41 Jó példa a *Magyar Élet – Nemzetpolitikai Szemle* (1936–1944), melynek szerkesztője Kayos György is a MÜNE tagja volt. Az itt megjelent cikkek számtalanszor kritizálták a kamarát, mint a „zsidók erődjét”. (*Magyar Élet*, 1941. július 14.)

42 MOT, 1935. március 4.

43 MOT, 1935. március 5.

44 *Tagértésítő, Magyar Ügyvédek Nemzeti Egyesülete*, 1941.

45 Karsai, 2016, 452.

elkészítették a keresztény ügyvédek statisztikáját,⁴⁶ amelyet a következő számban már az összes ügyvéd listájává bővítettek, megadva nemcsak felekezeti hovatartozásukat (faji szempontból még a konvertiták is zsidónak számítottak), hanem MÜNE-tagságukat is.⁴⁷ Miként korábban említettük, Szabó Lajos, az egyesület elnöke már 1933-ban elkezdte a lista elkészítését, amikor véleménye szerint az összes zsidó ügyvéd koalíciót kötött a keresztények elnyomására az ügyvédi kamarán belül.⁴⁸

Ezt a hírhedt listát nyilvánosan 1939-ben egy 1940-es évre szóló ügyvédi naptár részeként tették közzé. Bár radikális ideológiájuk és az úgynevezett „zsidókérdés” koncepciója közismert volt, valószínűleg mégis kissé kínosnak érezték, hogy nyíltan megnevezzék zsidó kollégáikat, ezért a keresztény ügyvédek jelölték meg, és ígéretet tettek az esetleges hibák kijavítására, ahogy azt a 7.720/1939-es rendelet (a második zsidótörvény végrehajtási rendelete) előírnyozta.⁴⁹

Mindemellett, a meritokrácia elutasítása is egyértelműen hangsúlyt kapott a lapban, amikor azt követelte, hogy az ügyvédi kamarába való felvételi eljárás során ne csak a jelentkezők elméleti tudását, hanem „személyes tulajdonságaikat” is vegyék figyelembe.⁵⁰ A cél egyértelműen a szakma lényegének megreformálása volt azáltal, hogy az ideológiai lojalitást és származást előnyben részesítsék a szakmai tudással szemben. Ugyanakkor az egyesület elutasította a vádat, mely szerint nyugatról importálták a mozgalom ideológiáját. Érvelésük szerint a MÜNE már 1927-ben megalakult, amikor „Hitlert még egyáltalán nem ismerték”, ők kezdeményezték a *numerus clausus*t, és már jóval előtte fajvédő mozgalmat alapítottak, tehát a MÜNE egy szerves fejlődés eredménye volt,⁵¹ a „magyar gondolat” pedig nem importált, hanem őshonos.⁵² Béccsel összevetve, az ügyvédek radikális szervezetének budapesti megalakítása valóban korábbi, ott ugyanis jóval később, csak 1933-ban hoztak létre egy hasonló egyesületet *Der Verband deutsch-arischer Rechtsanwälte*

46 *Magyar Ügyvéd*, 1935. október 5.

47 *Magyar Ügyvéd*, 1936. március 25.

48 *Magyar Ügyvéd*, 1937. december 20.

49 *Ügyvédi Határidőnapló az 1940. szököévre*, Budapest: MÜNE, 1939.

50 *Magyar Ügyvéd*, 1935. október 5.

51 *Magyar Ügyvéd*, 1936. március 25.

52 *Magyar Ügyvéd*, 1938. augusztus 1.

Österreichts néven.⁵³ Ahogyan a neve is elárulja, ez a tömörülés az indulástól kezdve radikálisan antiszeizmita programot hirdetett, és követelte a szakmán belüli *numerus clausus* bevezetését.⁵⁴ A bécsi egyesület rögvest rendkívül sikeresnek bizonyult, 1933 végére több mint 500, 1934-re pedig 800 tagot számlált, ami a keresztény ügyvédeknek a döntő többsége.⁵⁵

Ezzel párhuzamosan a MÜNE tagjai valóban találkoztak német nemzeti-szocialista jogászokkal, akik éppen tanulmányútjukat töltötték Magyarországon; jóllehet hivatalosan nem a MÜNE-nek kellett volna fogadnia a delegációt, kifejezetten keresték a velük való kapcsolatteremtést.⁵⁶ Egy másik kiadványában a MÜNE azt is hangsúlyozta, hogy nem a korszellemet követték, hanem ők voltak annak aktív formálói, hiszen jóval a zsidóellenes törvények bevezetése előtt figyelmeztették a nemzetet, hogy a zsidók elnyomása megkérdőjelezhetetlen szükségyszerűség.⁵⁷ Az egyesület ugyanakkor azt is elutasította, hogy forradalmi mozgalom lett volna. Budinszky László szerint egyszerűen a magyar nemzeti érdekek támogatását tűzték ki célul. Mivel a nemzet közvéleményét képviselték, és az egyesületen belül is fenntartották a demokráciát, emiatt Porubszky György szerint nem lett volna szabad őket a diktatúra támogatóinak nevezni.⁵⁸ Az egyesület tagjainak demokráciafelfogásáról is – melyet az egyesületen belül fenntartani kívántak (legalábbis a sajtóbéli reprezentációjuk alapján) – kaphatunk némi képet, de az ország egészének politikai életére nézve, írásaik alapján nem tartottak követendőnek.

Felmerül a kérdés, hogy a MÜNE két világháború közötti antiszeizmitizmus elsősorban társadalmi-politikai vagy gazdasági jellegű volt. Kiadványaik tartalma alapján mindkettő. Ahogy 1942-ben állították, „az ügyvédi *numerus nullus* törvényjavaslatnak és leendő törvénynek nem gazdasági, hanem nemzetpolitikai háttere van ugyan, belőle azonban gazdasági előnyök is származnak, amely előnyöknek a rászoruló magyar ügyvédek kell, hogy hasznát lássák”.⁵⁹ Mégis, 1929-ben a MÜNE és a zsidó kamarai tagok

53 Benz, Wolfgang. (szerk.). *Handbuch des Antisemitismus. Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart*, vol 5. *Organisationen, Institutionen, Bewegungen*, Berlin-Boston: De Gruyter, 2012. 623.

54 *Advokaten* 1938, 30–31.

55 *Advokaten* 1938, 52.

56 *Magyar Ügyvéd*, 1936. június 19.

57 *A Magyar Ügyvédek Nemzeti Egyesületének multja, jelene, jövője*, Budapest, 1941.

58 *Tagértésítő*, 1941.

59 *Dolgozz velünk a magyar ügyvédség jövőjéért!*, Budapest: MÜNE, 1942. 22.

közötti koalíció még nemcsak lehetséges volt, hanem meg is történt. 1937-re ezt a koalíciót, vagy inkább a Blauner Mór és a „jómódú ügyvédek” közötti szembenállást új szemszögből értékelték. A MÜNE elnöke, Szabó Lajos úgy érvelt, hogy ezt a koalíciót figyelmen kívül kell hagyni, mivel ebben az ellentétben tulajdonképpen mindkét fél zsidó volt, akiket a keresztény ügyvédeknek le kell győzniük. A MÜNE már akkor is támogatta a faji antiszemitizmust, ezért a konvertitákat is mind zsidónak tekintette, ráadásul Szabó Lajos szerint még veszélyesebbek, mint azok, akik megtartották a vallásukat, mivel megbízhatatlan, gyanús egyének.⁶⁰ A lapszámban azt is hangsúlyozták, hogy a keresztény jogászok mintegy negyede a „zsidó pártok” támogatója volt. Szabó szerint ezek a körülmények vezettek oda, hogy a MÜNE csak kisebbségben volt az ügyvédi kamarán belül.

A *Magyar Ügyvéd*ben gyakran szerepel, hogy a zsidóság idegen „vér, test, lélek, kultúra, vallás, világnézet, eltérő múlttal”, ezért fontos az önvédelem.⁶¹ Azt is állítják, hogy az alapvető hiba az 1867-es emancipációban keresendő, amely a zsidókat felekezetnek, nem pedig fajnak tekintette. Úgy látták, hogy az emancipációs törvény a liberalizmust, mint idegen ideológiát hozta el, amely minden magyarországi problémáért felelős,⁶² a kapitalizmus szabad versenyében a „jogásznemzet fiai” elvesznek, amit a MÜNE is elismer.⁶³ Továbbá, mint állították, nemcsak a szakma zsidósodott el, hanem lényegében az egész jogrendszer.⁶⁴ Az egyesület azt a megoldást ajánlotta a zsidóknak, hogy „asszimilálódjanak”, ami pontosan az ellenkezője annak, amit általában asszimiláción értünk, azaz feltétlenül azonosuljanak a magyar érdekekkel, pontosabban értsék meg és fogadják el, hogy a zsidó érdekeket a magyarokkal szemben az arányuk mértékéig vissza kell szorítani.⁶⁵ Tehát a MÜNE a zsidókat az állam másodrangú állampolgárainak tekintette, akiknek semmilyen lehetőségük nincsen, hogy egyenrangúvá váljanak. Mindez a jog előtti egyenlőség eszméjének teljesen ellentmond, az egyesület tagjai jogásként teljesen más alapokra kívánták helyezni a hazai jogalkotást és igazságszolgáltatást.

60 *Magyar Ügyvéd*, 1937. december 20.

61 *Magyar Ügyvéd*, 1938. április 11.

62 *Magyar Ügyvéd*, 1938. augusztus 1.

63 *A MÜNE multja*, 1941.

64 *Magyar Ügyvéd*, 1938. augusztus 1.

65 *Magyar Ügyvéd*, 1938. augusztus 1.

Bár az egyesület folyamatosan hangsúlyozta hitelességét és önálló fejlődését, a MONE-val (Magyar Orvosok Nemzeti Egyesülete) mint példaképükkel való folyamatos kapcsolatuk a folyóiratot olvasva nyilvánvaló. Egyrészt a *Magyar Ügyvéd* rendszeresen beszámol arról, hogy milyen jelentős események zajlanak a MONE-val,⁶⁶ másrészt rendre kiemeli a két egyesület közötti kapcsolat fontosságát.

Gömbös Gyula jelentőségét feltétlenül ki kell emelni a MÜNE és az ügyvéd kollégák közötti küzdelem történetében, ugyanis 1935-re elkészítette azt a törvényjavaslatot, amely a *numerus clausus* alkalmazásáról szóló paragrafust tartalmazta a Budapesti Ügyvédi Kamarai Testületben is.⁶⁷ Gömbös a keresztény ügyvédek állítólagos elszegényedését – ahogyan az a szélsőjobb oldali narratíva vezérmotívuma volt – a zsidó ügyvédek diszkriminációjával kívánta megakadályozni, tehát egy társadalompolitikai kérdést oldott volna meg felekezeti diszkriminatív jogalkotással.⁶⁸ Mindazonáltal az ügyvédek gazdasági körülményei még a gazdasági válság után is viszonylag jók voltak, különösen az orvosokhoz képest.⁶⁹ Az ügyvédség gazdasági válsága, amellett, hogy valóban voltak súlyosan elszegényedő ügyvédek, inkább tűnik kézenfekvő indoknak ideológiai célok megvalósításához. Hiba volna lebecsülni Gömbös jelentőségét a MÜNE történetében és radikalizálódásában, ugyanakkor félrevezető lenne azt állítani, hogy az egyesület pusztán az ő akaratából létezett. Inkább úgy tűnik, hogy egymásban szövetségesekre találtak, és mind Gömbösnek, mind a MÜNE-nek szüksége volt támogatásra ahhoz, hogy törekvéseit megvalósíthassa. A törvényjavaslat faji paragrafusa 1920 óta az első volt, mely felekezeti alapon diszkriminált volna, és ilyen értelemben, amint Kovács M. Mária kiemeli, a zsidótörvények előzményeként tekinthető, még akkor is, ha végül nem fogadta el a parlament.⁷⁰

A MÜNE 1938 májusára kapott újra nagyobb publicitást, amikor az *Egyenlőség* cikket közölt arról, hogy az egyesület azzal folyamodott az Igazságügyi Minisztériumhoz, hogy az első zsidótörvény által előírt, maximálisan 20%-os zsidó kvótát 6%-ra csökkentsék a kamarán belül. A MÜNE tehát már ekkor szigorúbb rendeleteket várt el a minisztériumtól, ami beleillik a szélsőjobb-

66 Lásd: *Magyar Ügyvéd*, 1936. március 25. I/II., *Magyar Ügyvéd*, 1936. június 19. I/III.

67 Kovács, 2001, 127.

68 Ungváry Krisztián. *A Horthy-rendszer mérlege - Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemizmus Magyarországon*, Budapest: Jelenkor, 2012. 414.

69 Kovács, 2001, 126.

70 Kovács, 2001, 128.

oldali pártok és szervezetek programjába. Az *Egyenlőség*-cikk azt is hangsúlyozza, hogy a keresztény ügyvédek MÜNE-től mentes tömörülés, tehát a KÜNSZ megalakulása tulajdonképpen ennek a szélsőséges indítványnak tudható be.⁷¹ Érdeemes megjegyezni, hogy a MÜNE-, illetve KÜNSZ-tagok társadalmi hátterében nincsenek egyértelműen szignifikáns különbségek. A MÜNE-tagok valamivel fiatalabbak, és a tagok között kevesebb a nemesi származású, ugyanakkor ez utóbbi különbség a MÜNE vezetőségét illetően már nem érvényes. A vezetőségben magas arányú a Vitézi Rend tagjainak száma (11%, a KÜNSZ-tagok 2%-ával szemben), illetve szintén feltűnő, hogy csaknem duplája azoknak az ügyvédeknek az aránya a MÜNE-vezetőségben belül, akik katonai jogászként dolgoztak a KÜNSZ-tagokkal szemben (23,2%, illetve 12,7%).⁷²

1939-re a budapesti keresztény ügyvédek 47%-a belépett a MÜNE-be, ami megtévesztő adat, hiszen ha a kikeresztelkedett zsidó ügyvédek (1941-ben az ügyvédek 17%-a) nem vesszük számításba mint potenciális keresztény tagokat (ha akarták volna se vették volna fel őket), akkor a MÜNE-be belépő keresztény ügyvédek aránya 57%.⁷³ Az 1941 októberében tartott kamarai választások során, amelyen a résztvevőknek már csak a 6%-a lehetett zsidó, 559 szavazatot kapott a MÜNE és 531-et a rivális keresztény párt.⁷⁴ A MÜNE vezetője, Szabó Lajos úgy értékelte a választások eredményét, hogy a megmaradt nagyjából 1100 szavazóképes kamaratag (akiket nem zártak ki a szavazásból a második zsidótörvény alapján) közül nagyjából 690 volt valódi keresztény (azaz nem zsidó származású, filozsemita vagy liberális értékelése szerint). Közülük 560-an szavaztak a MÜNE-re, ami 80%-os eredmény, „tehát joggal hivatkozhatom a származásilag tiszta keresztény magyar ügyvédség nagy többségének bizalmára”.⁷⁵ Végül 1941 decemberében egy puccsal a MÜNE foglalta el a kamara összes pozícióját a jelentős keresztény ellenzékkel szemben.⁷⁶ Egy hónappal később a kormány támogatásával egyszerűen kizárták azokat a megválasztott választmányi tagokat, akik nem szimpatizáltak a MÜNE-vel.⁷⁷ A bíróság és az igazságszolgáltatás

71 *Egyenlőség*, 1938. május 12.

72 Karady, 1995, 85.

73 *Határidőnapló*, 1939.

74 *Ügyvédi Kamarai Közöny*, 1941. november 1.

75 *Tagértésítő*, MÜNE: Budapest, 1942.

76 Kovács, 2001, 137.

77 Kovács, 2001, 144.

függetlenségével kapcsolatos elképzeléseikről sokat elmond, hogy 1942 áprilisában a MÜNE arra biztatta a tagjait, hogy viseljék az egyesület kitűzőjét a tárgyalóteremben is, hogy az látható legyen a bíró és a végrehajtó szervek számára is.⁷⁸

Fontos megjegyezni, hogy a régió országaiban szintén radikális folyamatok zajlottak az ügyvédi kamarákon és szakmán belül is. A második Cseh–Szlovák Köztársaságban⁷⁹ 1938 októberében elkezdődött a zsidó származású ügyvédek kiszorítása a kamarából.⁸⁰ 1939 márciusában az újonnan kikiáltott szlovák államban Tiso egy kormányrendelettel szinte azonnal kizárta a zsidó ügyvédek a kamarából.⁸¹ Ausztriában 1933-tól kellett küzdenie a kamarának függetlensége megőrzéséért az állammal szemben, az Anschlusst követően természetesen az összes zsidó ügyvédet eltiltották a szakmától. Míg Bécsben 1938 márciusában még 2605 ügyvéd volt a kamara tagja, decemberre ez a szám 771-re apadt.⁸² Kamarai, illetve szakmai *numerus clausus* bevezetésére Romániában és Lengyelországban is erős hajlandóság mutatkozott, illetve zsidó ügyvédek bojkottálására; végül 1937-ben Lengyelországban is kizárták a zsidó ügyvédek a kamarából.⁸³ Mindezek ismeretében a magyarországi ügyvédség, illetve a zsidó ügyvédek viszonylagosan jobb helyzetben voltak. Kiváltképp meglepő, hogy habár a MÜNE fokozatosan egyre több tagot nyert meg magának, egy meglehetősen komoly és meglepően sikeres keresztény csoportosulás, főleg a KÜNSZ, gyakorlatilag egészen 1944-ig féken tudta tartani a MÜNE-t.⁸⁴

Feltűnő, hogy a MÜNE a vidéki kamarákban jószerevével a korszak legvégéig sikertelenül próbálkozott a szervezkedéssel. Az egyesület megalakulásától kezdve hangsúlyozta ennek fontosságát, mégsem voltak eléggé meggyőzőek az itteni ügyvédség többsége számára. Az 1937-es Ügyvédi Kamarák Ország-

78 *Magyar Zsidók Lapja*, 1942. április 1.

79 1938. szeptember 30-tól 1939. március 15-ig állt fenn.

80 Drápal, Jakub. *Defending the Nazis in Postwar Czechoslovakia – The Life of K. Resler*, Defence Counsel Ex Officio of K.H Frank, Prague: Karolinum Press, 2017. 69.

81 Szlovák Nemzeti Levéltár: *Advokátske komory na Slovensku (1875–1950)*.

82 Jahoda, Ernst. *Geschichte der österreichischen Advokatur 1918–1973*, Wien: Österreichischer Rechtsanwaltskammertag, 1978. 39.

83 Mahler, Raphael. „Jews in Public Service and the Liberal Professions in Poland, 1918–1939” in *Jewish Social Studies* 6, Oct. 1944, 291–350.; Livezeanu, Irina. „Interwar Poland and Romania: The Nationalization of Elites, the Vanishing Middle, and the Problem of Intellectuals” in *Harvard Ukrainian Studies* 22, 1998, 407–430.

84 Erről részletesen lásd: Kovács, 2001, 136–142.

gos Bizottságának⁸⁵ elnökválasztása során a budapesti kamara megegyezett a MÜNE-tag Wenczel Árpád jelölésében, a vidéki kamarák azonban leszavazták, így a korábbi elnök, Kövess Béla maradt a tisztségben.⁸⁶ Az 1940-es évek elején is változatlan cél maradt a vidéki ügyvédség beszervezése, Szegeden néhány tag igyekezett szabotálni a kamara munkáját 1941-ben. A decemberi kamarai közgyűlésen Hunyadi Vas Gergely bejelentette a MÜNE helyi megalakulását, illetve, hogy nem fogadják el a kamara költségvetését. Szögi Géza felszólalásában pedig harcot hirdetett, hogy zsidó ügyvédek ne lehessenek tagjai a kamarának, ám a közgyűlés figyelmen kívül hagyta őket, a helyi MÜNE-tagok pedig elhagyták a gyűlést.⁸⁷ Valódi sikert egyedül Kecskeméten értek el a jelentősebb vidéki kamarák közül. A helyi szervezet 1939-es megalakulását a MÜNE történetében igazi áttörésként értékelték, 1942-es kiadványukban azt állították, hogy a keresztény ügyvédek közül szinte mindenki belépett az egyesületbe,⁸⁸ ami távol állt a valóságtól (2. táblázat). Szintén jellemző, hogy 1942-ben még mindig olyan hirdetéseket jelentetett meg a MÜNE a kisebb vidéki lapokban, például Pápán⁸⁹ vagy Kiskunhalason,⁹⁰ melyek az egyesület létezésére hívták fel a figyelmet.

1943-ban Török Árpád a MÜNE *Vidéki Szervező Bizottságának* elnöke jelentésében csalódottságát fejezte ki, ugyanis a vidéki kamaratagok különböző kibúvókkal magyarázták távolmaradásukat a MÜNE gyűlésétől. Emellett pesszimizmusának is hangot adott, véleménye szerint nem volt várható új tagok jelentkezése az egyesületbe.⁹¹

85 A szervezetet Gömbös Gyula hozta létre azzal a céllal, hogy ernyőszervezetként a kormány rajta keresztül befolyásolhassa a kamarák működését. (Kovács, 2001, 127.) Ez a terv azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

86 MOT, 1937. szeptember 28.

87 *Délmagyarország*, 1941. december 2.

88 *Dolgozz velünk*, 1942.

89 *Pápai Hírlap*, 1942. október 17.

90 *Halasi Újság*, 1942. október 16.

91 Budapesti Ügyvédi Kamara (BÜK), *Pestvidéki Ügyvédi Kamara*, 1943. szeptember 29. A *Vidéki Szervező Bizottság* jelentése.

2. táblázat: MÜNE-tagok aránya az egyes kamarákban (1942)⁹²

1942	MÜNE-tagok (% az összes ügyvéd közül)	MÜNE-tagok (% a keresztény ügyvédek közül)
Balassagyarmat	26,4	57,1
Debrecen	15,8	23,3
Eger	11,2	19,1
Győr	12,5	19,6
Kalocsa	20,3	49,0
Kaposvár	14,0	26,5
Kassa	19,8	51,5
Kecskemét	39,2	51,3
Komárom	27,8	75,0
Miskolc	9,3	20,7
Nyíregyháza	15,4	26,1
Pestvidék	18,7	32,4
Pécs	9,6	10,7
Sopron	15,2	19,4
Szeged	15,1	20,6
Székesfehérvár	19,4	23,1
Szolnok	12,1	19,1
Szombathely	18,1	26,6
Zalaegerszeg	17,5	26,3

A MÜNE-ben uralkodó belső körülményekre jellemző ebben az időszakban Szabó Lajos felhívása a vezetőség felé, melyben arra kérte a tagokat, hogy minél sűrűbben találkozzanak a tagtársakkal, legyenek tisztában gondolkodásukkal és nézeteikkel, és erről számoljanak be a vezetőségnek, mely, ha

92 A Magyar Ügyvédek Nemzeti Egyesületének multja, jelene, jövője, 10., BÜK, Pestvidéki Ügyvédi Kamara, 1942. június 5. A Vidéki Szervező Bizottság beszámolója alapján végzett számításaink.

szükséges, vizsgálatot indít és megteszi a szükséges lépéseket.⁹³ Azt igyekezett kideríteni, hogy kik azok a kollégák, akik csak opportunizmusból, pragmatikus szempontok miatt léptek be az egyesületbe. Szabó aggodalma nem volt alaptalan, a MÜNE-be ugyanis valóban sokan pusztán haszonszerzésből léptek be, hiszen így nemcsak a keresztény, de a zsidó klientúrát is tudták bővíteni, akik sok esetben fordultak olyan ügyvédhez, aki az egyesület tagja volt, azt remélve, hogy ügyüket ők sikeresebben tudják képviselni. A jelenségre, miszerint zsidó kliensek gyakran antiszemita keresztény ügyvédek bízta meg ügyükkel, különösen amennyiben az állami szervekkel kerültek konfliktusba, Szende Pál már 1920-ban megjelent cikkében felhívta a figyelmet, melyben az országban lévő általános állapotokat összegezte.⁹⁴

A MÜNE radikalizálódása Karády Viktor kutatása szerint az 1940-es évek elejére tehető,⁹⁵ azonban a bemutatottak alapján elmondható, hogy a folyamat már az 1930-as évek közepén, 1933 és 1935 között lezajlott. 1932-ben Kálnoki Bedő lemondása, Gömbös miniszterelnöki kinevezése egyértelmű fordulóponthoz vezetett, melyet 1935-ben a KÜNCSE és a MÜNE összeolvadása zárt le. 1935-ben a MÜNE javaslatot tett a kamarának, hogy a választási szabályzatba be kellene illeszteni, hogy a magyar fajnak országos számarányának megfelelő reprezentációt kell biztosítani a vezetőségben.⁹⁶ Ekkor már elképzelhetetlennek tartották, hogy akár zsidó származású, vagy olyan kolléga csatlakozzon a szervezethez, akinek házastársa zsidónak minősült, noha a MÜNE 1927-es alapszabálya szerint még bárki csatlakozhatott, aki a kamara tagja volt, és jelentkezését az arra hivatott bizottság jóváhagyta.⁹⁷ Az egyesületen belüli erős fluktuációt jellemzi, hogy a 26 ügyvéd közül, akik 1929-ben az egyesület vezetőségében voltak,⁹⁸ 1941-re mindössze négyen maradtak.⁹⁹

93 BÜK, *Pestvidéki Ügyvédi Kamara*, 1943. szeptember 29. és MÜNE Választmány jegyzőkönyve alapján.

94 Szende Pál. „Keresztény Magyarország és zsidó kapitalizmus” in Simon Róbert, Miszlivetz Ferenc (szerk.). *Zsidókérdés Kelet- és Közép-Európában*, Budapest: ELTE ÁJK, 1985. 369.

95 Karády, Victor. „Jews in the Hungarian legal professions” in *Yearbook of the Jewish Studies Program of the Central European University, 2011–2016*, Budapest: Jewish Studies Project, CEU, 2017. 52.

96 MOT, 1935. augusztus 29.

97 *Határidőnapló*, 1939.

98 *Magyarság*, 1929. június 2.

99 *Tagértéskönyv*, 1941.

Jóllehet a MÜNE az említett 1942-es puccs után elfoglalta a kamarán belüli összes fontos pozíciót, a *numerus nullus* bevezetését nem sikerült elérniük egészen a német megszállásig. A megszállás után azonban a MÜNE-n kívül az összes ügyvédszervezet működését betiltották, majd 1944. április 1-jén az 1210/1944. M.E. rendelet alapján megkezdődött a zsidónak minősített ügyvédek tagságának megszüntetése, irodáik felszámolása, illetve gondnokság alá helyezése.

MÜNE-TAGOK HÁBORÚ UTÁNI FELELŐSSÉGRE VONÁSA

Antiszemizmus miatt nem tűnik meggyőzőnek, amikor a MÜNE egy volt tagja a háború utáni, 1945-ös ügyvédi kamara általi felelősségre vonásakor azt állította, hogy az egyesület nem volt sem totalitárius, sem antiszemita.¹⁰⁰ Bizonyára voltak olyan tagjai is az egyesületnek, akik a kollégák állandó nyomásgyakorlására csatlakoztak a MÜNE-hez, ahogyan azt ebben az esetben állította az ügyvéd. Érthető módon, amikor a háború után a MÜNE-tagság az ügyvédi kamarából való kizárás lehetséges okává vált, a volt tagok egyrészt igyekeztek mind az egyesület jelentőségét, mind az abban való részvételüket csökkenteni,¹⁰¹ másrészt azt próbálták elhíttetni, hogy az egyesület csak a legvégső időszakban vált radikálissá.

Ahogy Pető Andrea kimutatta, a MÜNE-tagság önmagában korántsem jelentett felelősségre vonást a háború után, jelentős részük semmilyen retorzióban nem részesült.¹⁰² A kollegiális összetartás ekkor is meglehetősen erősnek bizonyult, talán ennek is köszönhető, hogy a MÜNE koránt sincs olyan erősen a köztudatban, mint a MONE.

Az alábbiakban azokat a magyarázatokat szemléljük, melyeket a Budapesti Ügyvédi Kamara berkein belül 1945-ben létrejött igazolóbizottságoknak adtak az egykori MÜNE-tagok. Valamennyi ügyvédnek át kellett ugyanis esnie az igazolóbizottságok átvilágításán, ahol a náci kötődésű, a háború alatt inkriminálódott kartársakat igyekeztek kirootálni. Az igazolóbizottságnak jogában állt az igazolásért folyamodót indokolt esetben az ügyvédi gyakorlat

100 BÜK Irattár, F. P. iratai Az Ügyvédi Kamara Igazoló Bizottságának Jegyzőkönyve.

101 Pető, Andrea. „I switched sides? Lawyers Creating the Memory of Shoah in Budapest” in Paukovic, Davor, et al. (szerk.). *Confronting the Past: European Experiences*, Zagreb: Political Research Center, 2012. 231.

102 Pető, 2012, 229.

folytatásától akár végleg eltiltani, akár ügyvédi hivatásának gyakorlását hat hónaptól öt évig terjedő időtartamra felfüggesztteni. Általánosságban elmondható, hogy a legtöbb ügyvéd, akinek ügyvédi gyakorlatát felfüggesztették, MÜNE-tagsága miatt került bajba, mely szervezetet az Ideiglenes Nemzeti Kormány az 529/1945. M.E. számú rendeletével feloszlattott. Amint látni fogjuk, a MÜNE-tagok elsősorban saját tagságukat igyekeztek valamiféle szociális alapú elkerülhetetlen szükségszerűségnek beállítani az igazolóbizottsági vizsgálóknak adott magyarázatukban. A másik az igazolásra várók között tipikusan megfigyelhető magatartás az az egész MÜNE-nek mint az ügyvédségen belüli szervezetnek a bagatellizálása volt. Egyes esetekben továbbá olyan körülményeket említettek, amelyek nyolcvan év elteltével segítenek jobban megérteni az ügyvédség 1940-es években átélt nehézségeit, és ez indokoltá teszi néhány ügyvéd esetének ismertetésében egy hosszabb, leíró történeti rész szövegbe emelését.

Első példánk, dr. Balogh József Erdélyből települt át Budapestre. Saját elmondása szerint azért lépett be a MÜNE-be, mert nem volt jövedelme, és a MÜNE helyettesítésekkel támogatta. Nehéz nem észrevenni mennyire erős volt a szolidaritás és az empátia érzete a MÜNE-tagok között, kivéve persze, ha zsidó kollégákról volt szó. Balogh ügyvédi gyakorlathoz való jogosultságát egy évre felfüggesztette az igazolóbizottság, amit a Népbíróság is jóváhagyott, mint igazolási ügyekben kizárólag illetékes fellebbviteli fórum.¹⁰³

Dr. Bartholomaeidesz Béla esete azért érdekes, mert ő nemcsak a MÜNE elnöki tanácsának volt a tagja, de a MÜNE pénztárosi posztját is betöltötte. Mindezért a háború után az igazolóbizottság végleg eltiltotta az ügyvédi gyakorlat folytatásától, azonban a Népbíróság 1946. november 3-án hozott döntésével másodfokon mérsékelte a büntetést, így végül három év, az ügyvédi gyakorlattól való felfüggesztésre ítélték. Dr. Bartholomaeidesz esetében a döntéshozók figyelembe vették azt is, hogy elveszítette otthonát, és amint az az elsőfokú döntés elleni fellebbezéséből kiderül, „1944 szeptemberében, mint bombakárosult az Országos Ügyvéd Otthon Egyesület Szemere utca 8. számú házában” kényszerült meghúzni magát.

103 A népbírósi határozat száma: Nb. Ig. XIX. 4608/1946.

EGYSZERŰ ÉS PROMINENS TAGOK

Dr. Bartholomaeidesznél is magasabban rangsorolt funkcionárius volt a háború alatt dr. szlavnicai Sándor Árpád, aki sokáig a MÜNE alelnöke volt, bár 1944-ben állítólag kilépett a szervezetből. Sándor Árpád igen sokat tudott a MÜNE belső életéről, hiszen például neki kellett ellenőriznie, hogy makulátlan volt-e a keresztény háttere a MÜNE-be újonnan belépő ügyvédeknek. Noha a háború után dr. Sándor kezdeményezte saját leigazolását az Ügyvédi Kamaránál, az 1945. május 3-án megtartott igazolási tárgyalásán nem vehetett részt, mivel épp a politikai rendőrség őrizetében volt aznap az Andrassy út 60.-ban. Igazolási kérelmében utalást tett az ügyvédek-nél szélsőségesebb MONE-hoz fűződő kapcsolatára, amikor megjegyezte, hogy „1936-ban az Országos Orvosi Kamara ügyésze lettem”.¹⁰⁴ Dr. Sándor Árpád elismerte továbbá, hogy rövid ideig ő volt a MÜNE szociálpolitikai osztályának vezetője is, de tapasztalata szerint „a MÜNE-ben nem volt élet, s még a szocpol osztály értekezletére sem lehetett néhány embernél többet összehozni”. Szerinte a MÜNE csak amolyan látszatszervként funkcionált. Ugyanakkor a dr. Sándor Árpád által a Politikai Rendőrségen tett gyanúsított vallomásából más derül ki, hiszen itt egyebek mellett azt vallotta, hogy ugyan a 30-as évek elején a MÜNE működése „stagnált”, de amikor dr. Szabó Lajos kezébe vette az irányítást, az egyesület élete fellendült. „1938 tájékán alelnökké választottak tizenketted magammal.” Dr. Sándor Árpád egyik kollégájától, dr. Bánlaky Zoltántól tudta, hogy 1942 végén létezett egy lista „a munkaszolgálatra behívandó ügyvédekről”, bár amikor ő konkrétan érdeklődött a MÜNE-vezetőktől a lista meglétéről, nemleges választ kapott.¹⁰⁵ Ugyancsak a Politikai Rendőrségnek tett vallomásában saját szerepét a választmányi üléseken való részvételen túl a származási megkülönböztetésnek a MÜNE keretein belül történő érvényre juttatásában adta meg, mondván: „Egyedüli ténykedésem a MÜNE keretében az volt, hogy a MÜNE tagjainak keresztény származását kellett megállapítanom.”

Ezek után talán kevéssé meglepő, hogy a Budapest Ügyvédi Kamara I. számú Igazoló Bizottsága Sándor Árpádot az ügyvédségtől 1945. augusz-

104 Budapest Főváros Levéltára (BFL) XVII. 1531. Budapesti Ügyvédi Kamarán belül megalakult igazolóbizottság iratai, dr. szlavnicai Sándor Árpád igazolási ügye, adatlap, 2.

105 Dr. szlavnicai Sándor Árpád igazolási ügye, lásd a politikai rendőrségnél 1945. április 25-én tett tanúvallomásról szóló jegyzőkönyvet 5106/1945. számon, melyet az igazolási ügy irataihoz csatoltak.

tus 13-án „végleg elmozdította”. Az erről szóló határozat indoklása szerint dr. szlavnicai Sándor „mint a Budapesti Ügyvédi Kamara választmányának tagja megjelent a Budapesti Ügyvédi Kamara választmánya által 1944. április 14-én megtartott választmányi ülésen. Ezen a választmányi ülésen dr. Walton Ágoston lelkes szavakkal méltatta a MÜNE kitartó munkáját, amelynek eredményeképp könyvelhető el az 1210/1944. M.E. sz. rendelet meghozatala. [E rendelet tette kötelezővé valamennyi zsidó származású ügyvéd kamarai tagságának törlését 1944. május 31-i határidővel.] Üdvözölték táviratilag a kormányt az ügyvédi *numerus nullus* rendelet meghozatala alkalmából. Egyhangú határozatot hoztak a kormány üdvözlése tárgyában. Ez a tény egymagában elegendő ahhoz, hogy az igazolást kérővel szemben megállapítható legyen az Nb.17. szakasz 2–3. pontjában meghatározott népellenes bűntett.”¹⁰⁶ Az indoklás hozzáteszi még, hogy az igazolóbizottság megítélése alapján az orvosi kamara, a MÜNE-hez hasonlóan, „szintén felosztatott fasiszta egyesület és ebben szintén vezető tagságot töltött be” dr. Sándor Árpád, akit az elmarasztaló igazolóbizottsági határozat mellett rendőri felügyelet alá is helyeztek.

Érdemes visszatérni egy pillanatra a szlavnicai Sándor Árpádot eltiltó határozatban hivatkozási pontként szereplő 1944. április 14-i ügyvédi kamarai választmányi ülésre, melyet eredetileg egyébként az előző napra hívtak össze, de akkor azt „a közbejött légi veszély miatt nem lehetett megtartani”¹⁰⁷. A választmányi ülésről készült jegyzőkönyv szerint dr. Walton Ágoston nagyívű beszéde tette ki a rendezvény legnagyobb részét. Az a Walton ügyvéd beszélt tehát, aki az 1944. március 9-i választmányi ülésen indítványozta, hogy a kamara felterjesztésben követelje az azonnali *numerus nullus* a kormánytól. Ezúttal, egy hónappal később, immár annak tudatában, hogy kívánsága meghallgatásra talált, dr. Walton itt „történelmi visszapillantást vet a magyar ügyvédség küzdelmeire, amelyet az elmúlt évtized alatt meg nem alkuvo határozottsággal folytatott”. Ha valakinek kétségei lennének az ellenség kilétét illetően, aki ellen a küzdelem folyt, annak szól a fentebb már idézett következő mondat, melyben dr. Walton Ágoston „lelkes szavakkal

106 BFL XVII.1531. Dr. szlavnicai Sándor Árpád igazolási ügye, igazolási határozat, kelt 1945. augusztus 13.

107 BFL XVII.1531 Ügyvédek igazolási iratai, Dr. Szlavnicai Sándor Árpád ügye, ezen belül pedig egy jegyzőkönyv a BÜK kamarai választmányi üléséről 1944. április 14-én, mely egy üdvözlő határozatot hozott a Sztójay kormányhoz címezve a Numerus Nullus alkalmából.

méltatta a MÜNE kitartó munkáját, amelynek eredményeképp könyvelhető el az 1210/1944. M.E. sz. rendelet meghozatala”, az a bizonyos rendelet, amely valamennyi zsidó származású ügyvédet megfosztotta hivatásától. Ezután dr. Walton Ágoston még megemlékezett „arról a szeretetteljes fegyverbarátságról, amellyel a német bajtársakkal a Kárpátokon a magyar honvéd együtt harcol a magyar haza védelmében”. Majd dr. Walton külön is kitért a zsidóellenes törvénykezésre, dicsérve a magyar kormány munkáját, és általánosságban beszélt „azokról a rendeletekről, amelyek a magyar lelket, a magyar élet különböző rétegeit az idegen szellemiségtől, annak befolyásától megtisztítani óhajtják”. Dr. Walton Ágoston kiemelte, hogy a kormány az ügyvédi *numerus nullus* kérdésében „bölcs és nagyjelentőségű kormányrendelettel” szabályozott, amely „nemcsak a magyar ügyvédség életében jelent mérföldkövet az idegen elemektől való megtisztítás jegyében, de ugyanakkor az egész magyar életközösség érdekét is szolgálja”.

Dr. Walton, aki egyébként maga jelentett fel a vezetőségnél egy MÜNE-tagot, mert annak elvált felesége zsidó volt, beszédében egyértelműen azt a faji antiszemizmust helyeselte, amelynek képviselőit a háború után vizsgálódó igazolóbizottság elsősorban elítélni igyekezett.¹⁰⁸ E tekintetben különbséget tettek azok között, akik már korán a MÜNE tagjai lettek, és azok között, akik 1941 után léptek be a szervezetbe. Erlach István ügyében például arra jutott az előzetesen eljáró vizsgálóbiztos, hogy 1941-ben lépett be a MÜNE-be, amikor Egerből Budapestre költözött: „Tudta, hogy a MÜNE jobboldali egyesület, és hogy a MÜNE-nek csakis oly keresztény tagjai lehetnek, akiknek mind a négy nagyszülejük keresztény.”¹⁰⁹ Erre alapozta aztán a bizottság is a határozatát, mondván „[...] igazolás alá vont oly időben lépett be a MÜNE-be, amikor annak szélsőjobboldali nemzetrontó tevékenysége közismert volt [...] ebből folyik, hogy igazolás alá vont ezen cselekvőképessége kimeríti az 1080/1945. M.E. sz. rendelet 1 szakaszában körvonalazott népellenes magatartás ismérveit.”¹¹⁰

Ezzel szemben dr. Bulissa Rezső még akkor lépett be a MÜNE-be 1932-ben, amikor az „kicsiny társadalmi szervezatként” működött, ezen belül

108 Lásd erről az esetről Kisért a MÜNE...: Az előkerült titkos irattár leleplezi a MÜNE-kémeket, *Képes Figyelő*, 1947.

109 BFL XVII. 1531. Lásd Erlach ügyében dr. Fon Sándor jelentését, kelt 1945. december 13-án.

110 Lásd a 758/1946. számon a BÜK Igazoló Bizottsága által 1946. szeptember 16-án hozott határozat szövegét.

dr. Bulissát igazából csak a bridzs érdekelte, ahhoz keresett társakat a MÜNE-ben. Erlachot első fokon végleg eltiltották az ügyvédi pályától, míg dr. Bulissa csupán hat hónap felfüggesztést kapott. Hasonlóképpen, dr. Sáska Sándort csak feddésre ítélte az igazolóbizottság, mert ugyan „a MÜNE tagja volt, ámbar annak életében tevékeny részt nem vett”.¹¹¹

Az egyszerű MÜNE-tagság megtestesítője volt a háború utáni hatóságok szerint dr. Hrabál Elemér. Igen korán, már 1945. július 26-án hozott határozattal elmarasztalta őt az igazolóbizottság, és hat hónapra eltiltotta az ügyvédségtől. A határozat indoklása, miközben „egyszerű MÜNE tag”-ként utalt dr. Hrabálra, aláhúzta a tagságot adó ügyvédek, mint mögöttes erő jelentőségét, mondván: „Nem mulasztja el a bizottság rámutatni azon körülményre, hogy a MÜNE elnökei Dr. Szabó Lajos és Dr. Krüger Aladár állandóan arra hivatkozva, hogy a keresztény ügyvédek túlnyomó többsége mögöttük áll, sürgették a jogfosztó rendelkezések meghozatalát, és fejtettek ki erőszakos agitációt. Ezt csakis az egyszerű MÜNE tagok szavazatával érhették el.” A főbűnösök mellett itt tehát még az úgynevezett *Mitläufer*, a sokszor passzív „csatlósokat” is szankcionálni kívánták a döntéshozók. Érdekesség, hogy a dr. Hrabál fellebbezése nyomán eljáró Népbíróság, mint fellebbviteli fórum, ugyan feddésre változtatta a hat hónapos eltiltást, de az igazolóbizottság által megállapított tényállást nemcsak helyesnek ítélte meg, de azzal egybecsengő indoklást mellékelte döntéséhez. Eszerint dr. Hrabál Elemér „az ideiglenes Nemzeti Kormány 529/1945. M.E. rendelete 3-dik szakasza szerint fasiszta jellegűnek nyilvánított és emiatt felosztatott egyesületnek tagja volt. Ezáltal, bár semmiféle tevékenységet nem fejtett ki, pusztán az egyszerű tagsággal is növelte azt a réteget, amelyre hivatkozni tudtak az egyesület tisztikara és választmánya, annak elnökei Dr. Szabó Lajos és Dr. Krüger Aladár népellenes bűncselekményeik sorozatának elkövetésekor.”¹¹²

Az egyszerű MÜNE-tagság mellett időnként súlyosabb szakmai természetű mulasztás is felmerült az eltiltott ügyvédeknel. Ez történt például Dr. csiki Sándor Lajos budai ügyvéd esetében, aki nem elsősorban a MÜNE-tagsága miatt került bajba, hanem azért is, mert egyik ügyfele számára feljelentést írt egy vele megromlott viszonyban álló albérlő ellen. A feljelentésben dr. csiki Sándor Lajos ügyfele az albérlőjét az angol rádió hallgatásával, továbbá azzal vádolta meg, hogy a zsidók számára előírt sárga csillag viselése nélkül köz-

111 A határozat kelt 1945. augusztus 4-én.

112 A népbíróági határozat száma Nb. Ig. XVI. 4357/1945/2, kelte 1946. szeptember 20.

lekedett Budapesten. Sokat elárul a mindennapi emberek közti bizalomról, hogy az együttélés során szerzett intim természetű információt egy főbérő ilyen formán az albérője ellen fordította. A feljelentés elkészítéséért Sándor Lajos ügyvéd 50 pengő díjazásban részesült 1944 kora nyarán. Miután a feljelentést benyújtó egykori ügyfelét a háború után a Népbíróság súlyos börtönbüntetésre ítélte, a Budapesti Ügyvédi Kamara igazolóbizottsága erre az esetre hivatkozva örökre eltiltotta Sándor Lajost az ügyvédi praxistól, amiért: „Az az ügyvéd, aki ehhez a cselekményhez segédkezett nyújtott, nem érdemli meg, hogy az ügyvédi karban helyet foglalhasson.”¹¹³

Természetesen igen illusztris tagokat is talált a háború után vizsgálódó igazolóbizottság. Dr. besenyői Benkő Géza ügyvédi praxisa mellett a Magyar Élet Pártjának országgyűlési képviselője volt, annak is a radikálisabb szárnyához tartozott. 1937-ben költözött Pestre, ekkor lépett be a MÜNE-be, de állítása szerint nem járt el rendezvényeikre, tényleges tevékenységet nem folytatott, amolyan „kültag”-ként aposztrofálta magát. Saját bevallása szerint épp csak 1943-ban ment el egy MÜNE-gyűlésre, ahol akkor (is) a *numerus nullus* tárgyalták. Dr. Benkő itt állítólag felszólalt, és közölte, hogy ez a kérdés már az országgyűlés által rendezve lett, nem szabadna újabb feszültséget keltően ismét napirendre venni, mire a MÜNE jelen levő tagjai lehurrogták. A háború után azonban az igazolóbizottság nem fogadta el magyarázkodását, és 1946. június 24-én hozott határozatában kimondta, hogy a 66 éves Benkő Gézát „az ügyvédségtől elmozdítja”. Bár dr. besenyői Benkő megfellebbezte a döntést, röviddel ezután elhunyt, aminek súlyos következményei lettek az özvegyére nézve. A Népbíróság ugyanis az igazolási ügyet megszüntette, tekintettel az igazolás alá vont halálára.¹¹⁴ 1946. július 1-jén érkezett a kamarához dr. besenyői Benkő Géza fellebbezése, és négy héttel később, 1946. július 30-án hunyt el. A becsatolt halotti anyakönyvi kivonat alapján halálának oka „altató mérgezés” volt. Az özvegye nyugdíjigényét az Országos Ügyvédi Gyám- és Nyugdíjintézet azzal utasította el, hogy „[...] az ügyvédség gyakorlásától elmozdított ügyvéd részére Intézetünk az 1934: XXIII. tc-ben foglalt kivételes esetektől eltekintve nyugalást nem folyósíthat [...]”.

113 A határozat kelt 1946. október 14-én.

114 A népbírósi határozata 1947. március 26-án született.

TÁRSADALMI ELVÁRÁSOK

A MÜNE-tagoknak szegezett, egyik leggyakrabban elhangzó kérdés a háború után arra vonatkozott: ha már beléptek, miért nem léptek ki az egyesületből, amikor az a radikalizálódás útjára lépett. Dr. Ecker Ferenc, eredetileg a KÜNCs tagja volt, majd a MÜNE-nek a KÜNCs-csel való egyesülését követően lett a tagja. MÜNE-gyűlésekre csak akkor járt el, ha ott szakkérdésekről volt szó, és ott kizárólag szakkérdésekben szólalt fel. A németek bejövetele után már egyáltalán nem ment a MÜNE-be, azt sem tudta, hol volt az új székház, de mégsem lépett ki, mert „úgy éreztem, hogy bizonyos lelki terror alatt álltam”.¹¹⁵

A MÜNE-tagságot egyébként többen is társadalmi elvárásból választották. Dr. Landgraf Dezső példának okáért az Országos Központi Hitelszövetkezet vezető állású tisztviselője volt. Azt is elmondta magáról, hogy: „1920 óta tagja voltam az Országos Kaszinónak, a múlt idők talán egyik legelőkelőbb társadalmi egyesületének.” Dr. Landgraf úgy vélte, a többi tag szemrehányást tett neki, amiért nem lépett be sokáig a MÜNE-be. 1942-ben lett végül tagja a MÜNE-nek, mert félt, „hogyan az a társadalmi kör, amelyhez tartoztam, nem fog a tagjának tekinteni”. A MÜNE-ről megjegyezte: „Nem óhajtottam a tagja lenni, de belekényszerítettek”.¹¹⁶

Dr. Párkányi Sándor az Országos Földhitelintézetnek volt a jogi képviselője, akkori szóhasználatul „ügyésze”. Dr. Párkányiról az igazolóbizottság megállapította, hogy „[...] baráti körének 80%-a MÜNE tag volt. Belépési nyilatkozatát egy ügyvéd barátjának felkérésére írta alá. Akkor csak annyit tudott a MÜNE-ről, hogy a keresztény ügyvédek társasága. El volt foglalva, reggeltől estig a hivatalában, ügyvédi közéletben nem vett részt, ügyvédi magánpraxisát nem folytatott. Mikor tudomást szerzett a MÜNE szélsőséges irányzatáról, szeretett volna kilépni, de akkor már kockázatosnak tartotta, tehát nem tette meg.” Érdemes megjegyezni, hogy az elmondottak ellenére voltak példák kilépésekre, amint arról a MÜNE 1942-es tagértesítője is beszámolt.¹¹⁷ Dr. Párkányit első fokon két évre függesztették fel az ügyvédi

115 Dr. Ecker ügyvédi tevékenységét első fokon hat hónapra függesztették fel 1945. szeptember 13-án, másodfokon ezt a Népbíróság Nb.Ig.XXI. 956/1946. számon 1946. szeptember 17-én feddésre változtatta, igaz, addigra már letelt a büntetése időtartama.

116 Dr. Landgrafot elsőfokú határozatával 1945. július 7-én az igazolóbizottság hathavi felfüggesztésre ítélte, másodfokon a Népbíróság ezt feddésre változtatta 1947. január 14-én.

117 MÜNE. *Tagértesítő*, Budapest, 1942. 24.

gyakorlattól, részben a MÜNE-beli tagsága, részben pedig azért, mert az ostrom elől nyugatra menekült a családjával.¹¹⁸

Gáldony Béla a Magánalkalmazottak Nemzeti Szövetségének volt az ügyésze 1933-tól 1944-ig. Gáldony külön nyilatkozatot tett a MÜNE-tagságáról, melyben azt írta, hogy állandóan nyaggatták a bíróságon, de telefonon is, ezért végül 1943-ban „jobb meggyőződéselem ellenére léptem a MÜNE tagjai sorába”. Azt is leírja Gáldony, hogy 1944-ben a MÜNE-tagoknak adták a kamarában az irodagondnoki tiszteket: „[...] úgy véltem, hogy törölt kartársaimnak teszek szolgálatot, ha mint MÜNE-tag irodagondnokságot kapok [...]”¹¹⁹

Idekíváncozik Teller Miksa ügyvéd és jogi szakíró, mellesleg a világhírű atomfizikus, Teller Ede apjának 1946-ban publikált tanulmánya, illetve annak néhány mondata az ügyvédi kamara történetéről. Teller így fogalmaz az 1942–44 közti periódus kapcsán: „Voltak, akik a legerősebb fenyegetés dacára nem léptek be a MÜNE tagjai közé. [...] De a terror elnémította a kar tagjait.” Ezután Teller hozzáteszi: „A legbátrabbak csak a MÜNE-ből való kilépésre tudták magukat elszánni.”¹²⁰ Mindkét mondat valamiféle erős közösségi nyomásra utal, melyet a Budapesti Ügyvédi Kamarán belül működött igazolóbizottságok jegyzőkönyvei és határozatai is megerősíteni látszanak.

AZ EGYESÜLET BAGATELLIZÁLÁSA

Teller Miksa 1946-ban lépésről lépésre felidézte, mi vezetett az összes zsidó ügyvéd kamarai kizárásáig, így különösen a MÜNE 1941. októberi, kamarán belüli hatalomátvételét, vagy hogy 1942. június 11-én az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottsága az igazságügy-miniszterhez küldött felterjesztésében sürgette a *numerus nullus* bevezetését. Teller példákat hozott arra is, miként demonizálta a zsidó kartársakat a Budapesti Ügyvédi Kamara 1943-as éves jelentése, amely a többi közt „kufár szelleműnek” bélyegezte őket. Ennek ellenére sok egykori MÜNE-funkcionárius a háború után is valamifajta

118 A határozat kelt 1945. október 30-án, másodfokon a Népbíróság mérsékelte az eredeti büntetést, és végül hat hónapra függesztette fel az ügyvédi gyakorlattól 1947. január 22-én.

119 Első fokon Gáldony egyévi felfüggesztést kapott 1945. július 31-én. Erre válaszul nyújtott be fellebbezést és a Nyilatkozat című másik iratot, mindkettő kelt 1945. április 1-jén, és négy nap múlva, 1945. április 5-én.

120 Dr. Teller Miksa. „A hetvenéves Ügyvédi Kamara” in *Jogtudományi Közlöny* 1/23–24, 1946. december 25. 318.

idilli kisközösségnek látta és láttatta az egyesületet. Ilyen volt Juhász Jenő is, akiről az igazolást előkészítő ügyvéd az alábbi adatokat gyűjtötte össze: 1939-ig NEP- [Nemzeti Egység Pártja] majd MÉP- [Magyar Élet Pártja] tagként, illetve utóbb függetlenként volt székesfővárosi közgyűlési képviselő. Juhász 1935-ben belépett a MÜNE-be, 1941-ben választmányi tag lett, s ugyanekkor a MÜNE listájáról kamarai választmányi tagnak is megválasztották. Juhász ellen nemcsak az igazolóbizottság, de a Budapesti Ügyvédi Kamara fegyelmi tanácsa is eljárást indított. Juhász ugyanis tagja lett 1944-ben annak a bizottságnak, mely az 1210/1944. M.E. rendelet végrehajtására alakult, és amely az 1944. április 14-én tartott kamarai választmányi ülésen törölt 1233 ügyvédet, 21 helyettes ügyvédet és 92 ügyvédjelöltet a kamara tagjainak a sorából. További törléseket is eszközöltek, és azokat jóval a határidő előtt végrehajtva, összesen 1772 ügyvédet, 26 helyettes ügyvédet és 160 ügyvédjelöltet tettek kenyértelenné.¹²¹ Dr. Juhász megpróbált írásbeli magyarázatot adni az igazolási vizsgálóbiztos azon kérdésére, eredetileg miért lett a MÜNE tagja. Az egyesületben Juhász ügyvéd egy nemzeti alapon álló társadalmi szerveződést látott, ahol kezdetben a belépés nem jelentett politikai irányhoz tartozást. Erre utalt az a leírás is, amelyet Juhász Jenő az egyesületről adott: szerinte a MÜNE egy kártyázó és dominózó társaság volt, lehetett ott ebédelni, illetve hasznos volt gyakorlati szempontból is, mivel „a MÜNE állandó leíró tartott a helyiségében, aminek igénybevétele kényelmet és megtakarítást is jelentett, mert a tarifa igen alacsony volt”.¹²²

Ez a bizonyos állandó leíró volt az, aki miatt dr. Arányi László bevallottan rendszeresen járt a MÜNE-be. Ahogy a vizsgálóbiztosnak előadta: „Néha délelőtt tárgyalási időközökben bejártam a MÜNE helyiségébe, mert az ottani gépirókisasszonnyal végeztettem írásbeli munkát, ha az sürgős volt.”¹²³ Arányi is KÜNCs-tagsága folytán, automatikusan lett a MÜNE tagja, és két indoka volt arra válaszul, hogy miért nem lépett ki az egyesület radikalizálódását látva. Egyfelől, mert ellensúlyozni kívánta a szélsőségesek befolyását, másfelől, mert szerinte MÜNE-tagként könnyebben tudott segíteni az üldözötteknek. Indoklása szerint: „mint MÜNE tag, sokat tudtam segíteni bajba jutott embereken, mert a hatóságoknál csak azzal az ügyvéddel álltak

121 Fp. 17/4/1945. határozat.

122 A T. Igazoló Bizottságnak címzett levél 1945. december 4-én kelt.

123 Elhangzott 1945. szeptember 25-én, dr. Landau Béla vizsgálóbiztos irodájában. Lásd az erről felvett jegyzőkönyvet BFL XVII. 1531. 1-es doboz, Arányi László ügye.

akkor szóba, aki igazolta azt, hogy tagja a Műnek. Így a MűNE tagságot mások megsegítésére igyekeztem felhasználni.”¹²⁴

Sajnos dr. Arányinak nem sikerült kellően ellensúlyoznia a kamarai radikalizálódást, mely folyamatnak még csak nem is az 1772 ügyvéd kizárása volt az utolsó állomása. Dr. Farkass Béla ügyvéd egy olyan választmányi ülésen elnökölt, ahol az ügyvédi kamara választmányi tagjai ennél is messzebb mentek. Ez az ülés 1944. szeptember 12-én zajlott le, ahol is az 1210/1944. M.E. rendelet alapján törlési kényszer alá eső zsidó ügyvédek mentesítéséről döntöttek, s melyen a választmány senkit sem javasolt mentesítésre. 156 zsidó származású ügyvéd nyújtott be mentesítési kérelmet, mely vonatkozott volna elsősorban a csillagviselési kötelezettségükre, de egyéb zsidóellenes jogszabályokra is. Az igazságügyi minisztériumból korábban jelezték a kamarának, hogy bizonyos számú mentesítést hajlandóak lenni elfogadni, ennek ellenére ezen a választmányi ülésen az igazolóbizottság szerint „a Kamara kimondta, hogy a kormányzói mentesítésért folyamodó fajlag üldözött kartársak közül egy sem érdemes ennek a mentesítésnek az előterjesztésére”.¹²⁵ Dr. Farkass Béla ügyvéd a háború utáni védekezésében előadta, hogy korelnökként muszáj volt elnökölnie. Saját érdemének tudta be viszont, hogy az elnöklete alatt zajlott választmányi ülés elismerte a „lemondás jogát” az 1210/1944. M.E. rendelet alapján törlési kényszer alá eső zsidó ügyvédeknek is. Ez azért volt fontos, mert, ha már sejtette a zsidó származású ügyvéd, hogy törölni fogják, akkor lehetősége volt ennek elébe menni és inkább lemondani, ami annyiban eredményezett jobb helyzetet a törlésnél, hogy a lemondó ügyvéd – származására való tekintet nélkül – saját maga javasolhatott irodagondnokot, szemben a kirendeléssel, ami az automatikus törlést követte volna. Történetileg ez fontos körülmény, azonban nem hatotta meg a háború utáni igazolóbizottságot, amely 1352/1945. számon hozott határozatot dr. Farkass Béla ügyében, akit az ügyvédségtől elmozdított, amiért még akkor is MűNE választmányi tag maradt, amikor már kizárólag MűNE-tagok vettek részt a BÜK (Budapesti Ügyvédi Kamara) vezetésében, továbbá, mert elnökölt „azon a választmányi ülésen, amely a

124 Ibid. Arányi végül egy év felfüggesztést kapott a II-es számú igazolóbizottságtól 1945. november 3-án, amiért a BÜK összeférhetlenségi bizottságaként aktív szerepet játszott a kamara életében a MűNE uralma alatt.

125 Az idézet a dr. Juhász Jenő ügyében 1946. január 26-án meghozott igazolóbizottsági határozat indoklásából való.

zsidók csillagviselése kérdését tárgyalta... az igazolás alá vont magatartása kimeríti az 1080/1945. M.E. sz. rendelet 1. szakaszában körvonalazott néppellenes magatartás összes ismérveit, mert jobboldali egyesületben tevékeny működést fejtett ki, részt vett néppellenes határozatok hozatalában, és ezért a rendelkező részben foglalt elmozdítást találta ezen magatartással arányban állónak.”¹²⁶ Dr. Farkass ugyan fellebbezett, de a Népbíróság 17823/1949/2. számon helybenhagyta az igazolóbizottság határozatát az ügyvédségtől való elmozdításról.

EPILÓGUS

Talán az egyik utolsó budapesti ügyvéd, aki még Budapest ostroma és a második világháború vége előtt a Budapesti Ügyvédi Kamarába felvételt nyert, dr. Halas János volt. Halast 1944. november elsején jegyezték be a kamarába, és akkor ezt már kizárólag MÜNE-tagsági belépővel együtt lehetett intézni. Mindezt figyelembe véve az igazolóbizottság csupán feddésre ítélte Halast, tehát a lehető legenyhébb büntetésre.¹²⁷ Halas szerint azonban egyéb indokok is a MÜNE-tagság mellett szóltak, mert például az idősebb kartársak azt mondták neki, „hogy kirendelést, vagy más hasznot hajtó ügyet csak úgy kaphatok a Kamara révén, ha MÜNE tag leszek”.¹²⁸ Másik erős állítása dr. Halasnak az ingatlannyilvántartást érintette: „A telekkönyv csak MÜNE ügyvédet rendelt ki zárgondnoknak már 1942-től, amit egy Gyarmathi nevű segédtisztviselő intézett, ő volt az, aki csak MÜNE ügyvédet rendelt ki.” Ha hihetünk dr. Halas Jánosnak, akkor a MÜNE fokozatosan és maffiaszerűen rátelepedett az ügyvédi foglalkozás valamennyi ágazatára, amelynek végső és talán legfontosabb mozzanata a zsidó származásuk miatt kizárt ügyvédek egykori irodáinak átvétele volt. Ahogy az már elhangzott, irodagondnokká ugyanis kizárólag MÜNE-tagokat voltak hajlandóak kinevezni, ezzel kívánták befejezni az ügynevezett őrségváltást az ügyvédi karon belül.

A MÜNE-nek ugyan kisebb befolyása volt a hazai politikai életben, mégis közvetetten és közvetlenül is jelentős hatással volt a hazai közéletre. Egyrészt a radikális megoldások hirdetése, a jogegyenlőség elvének elvetése és ezzel

126 A határozat kelt Budapesten, 1946. március 20-án.

127 A határozat kelt Budapesten, 1945. július 9-én.

128 Lásd a dr. Halas meghallgatásáról 1945. május 9-én dr. Győri Emil ügyvédi irodájában felvett jegyzőkönyvet.

párhuzamosan a származási alapú kontraszelekció támogatása, az egyre erőteljesebb antiszemitaizmus a társadalom talán legfontosabb szakmáján belül, mely a jogállam biztosítását és az alkotmány védelmét hivatott ellátni, súlyos kortünet. Másrészt, a MÜNE léte és erősödése indirekt módon is hatott a társadalomra. A szervezet általunk bemutatott szélsőségesen antiszemita megnyilvánulásai beleillenek a korszak szélsőjobboldali pártjainak retorikájába, ebben a tekintetben nem lehet sok újdonságot felfedezni a szervezet történetét vizsgálva. Ez az ideológia azonban a társadalom egyik legmegbecsültebb csoportja körében is népszerűsége tette, illetve hangoztatta radikális törekvéseit, ami nyilvánvalóan hatással volt a társadalom egészére. Mint Kovács András kiemeli, az eliteknek döntő szerepük van abban, hogy az antiszemitaizmus politikai tényezővé képes-e válni.¹²⁹ A MÜNE ilyen értelemben erős legitimáló erővel bírt az antiszemita világmagyarázattal kapcsolatban.

A MÜNE felelőssége megkérdőjelezhetetlen, az általuk elkészített lista a zsidó kollégákról nemcsak a Gestapóhoz jutott el, amivel jelentősen megkönnyítették az internálásokat, de az 1941-től zajló munkaszolgálatra való behívásokhoz is használta a kormány. Eközben a KÜNSZ meglehetősen sikeresen érte el a kollégák mentesítését a hatályos zsidótörvények alól, amit a MÜNE nemcsak hátráltatott, de tevékenységével meg is akadályozott, habár a zsidó ügyvédek kamarából való kizárását a német megszállásig nem sikerült elérniük. Ugyanakkor a Budapesti Ügyvédi Kamara 2040 zsidónak minősített tagja közül a holokausztnak 642 beazonosított áldozata van, a vidéki kamarák esetében ez a szám 951.¹³⁰

129 Kovács András. *A modern antiszemitaizmus*, Budapest: Új Mandátum, 1999. 32.

130 Buchmüller Péter. „A holokauszt során elhunyt magyar ügyvédek” in Kovács M. Mária (szerk.). *Kései főhajítás – A holokauszt jogász áldozatai*, Budapest: Magyar Közlöny, 2016. 85–108.